

Jaloldinov Islomiddin Shamsitdin o‘g‘li

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali o‘qituvchisi

Ergashev Bahodirjon Raxmonberdi o‘g‘li

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqola til o‘rganuvchilar duch keladigan talaffuz muammolarini chuqur tahlil qiladi. Yangi tilni o‘zlashtirishda to‘g‘ri talaffuzning ahamiyati katta bo‘lib, u samarali muloqot va tushunish uchun asosiy omil hisoblanadi. Maqolada ona tilining ta‘siri, fonetik farqlar va intonatsiya kabi umumiy qiyinchiliklar ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, talaffuzni yaxshilashga qaratilgan samarali o‘qitish usullari va pedagogik yondashuvlar muhokama qilinadi. Tadqiqot til o‘qituvchilari va o‘rganuvchilar uchun amaliy tavsiyalar berishni maqsad qilgan.*

Kalit so‘zlar: *Til o‘rganish, Talaffuz, Fonetika, Ikkinchi tilni o‘zlashtirish, Ona tili ta‘siri, Pedagogika, O‘qitish metodikasi, Aktsent*

Abstract: *This article provides an in-depth analysis of pronunciation problems encountered by language learners. Accurate pronunciation is crucial for effective communication and comprehension in acquiring a new language. The paper examines common difficulties such as first language interference, phonetic differences, and intonation challenges. Furthermore, it discusses effective teaching methods and pedagogical approaches aimed at improving pronunciation skills. The research aims to offer practical recommendations for both language teachers and learners.*

Keywords: *Language Learning, Pronunciation, Phonetics, Second Language Acquisition, L1 Interference, Pedagogy, Teaching Methods, Accent*

Аннотация: *Данная статья представляет углубленный анализ проблем произношения, с которыми сталкиваются изучающие иностранные языки. Правильное произношение имеет решающее значение для эффективного общения и понимания при освоении нового языка. В работе рассматриваются общие трудности, такие как влияние родного языка, фонетические различия и проблемы с интонацией. Кроме того, обсуждаются эффективные методы обучения и педагогические подходы, направленные на улучшение произносительных навыков. Исследование призвано предложить практические рекомендации как для преподавателей, так и для учащихся.*

Ключевые слова: *Изучение Языка, Произношение, Фonetика, Овладение Вторым Языком, Интерференция Родного Языка, Педагогика, Методы Обучения, Акцент*

KIRISH

Til o‘rganish jarayoni grammatika, lug‘at boyligi va talaffuz kabi bir qator muhim komponentlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu komponentlar orasida talaffuz samarali kommunikatsiya va o‘zaro tushunishni ta‘minlashda markaziy o‘rin tutadi. To‘g‘ri talaffuz nafaqat so‘zlarning aniq ifodalanishini, balki nutqning tabiiyligi va ravonligini ham belgilaydi. U tinglovchining tushunish qobiliyatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi va o‘rganuvchining o‘ziga ishonchini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Talaffuz faqatgina alohida tovushlarning (segmental elementlar) to‘g‘ri artikulyatsiyasidan iborat emas, balki urg‘u, intonatsiya va ritm (suprasegmental elementlar) kabi murakkab prosodik xususiyatlarni ham o‘z ichiga oladi. Bu elementlarning uyg‘unligi nutqning umumiy tushunarligini va tabiiy ohangini ta‘minlaydi, shu bilan birga, madaniy muloqotning ajralmas qismi hisoblanadi.

Biroq, ikkinchi yoki chet tilni o‘rganuvchilar ko‘pincha talaffuzni o‘zlashtirishda jiddiy qiyinchiliklarga duch kelishadi. Bu muammolar turli sabablarga ko‘ra yuzaga keladi, jumladan, ona tilining kuchli ta‘siri, eshitish qobiliyatidagi o‘ziga xosliklar va qo‘llaniladigan o‘qitish usullarining samaradorligi. Noto‘g‘ri talaffuz kommunikativ uzilishlarga, noto‘g‘ri tushunishlarga olib kelishi va o‘rganuvchilarda psixologik to‘siqlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun, til o‘rganishda talaffuz muammolarini chuqur o‘rganish, ularning kelib chiqish sabablarini aniqlash, xato turlarini tasniflash va samarali yechimlarni taklif qilish dolzarb ilmiy vazifadir. Ushbu maqola talaffuzning segmental va suprasegmental jihatlaridagi xatolarni, ularning kommunikativ va psixologik oqibatlarini tahlil qilishga, shuningdek, nafas olish, fonatsiya va artikulyatsiyaning muvofiqlashuvi kabi nutq ishlab chiqarishning fundamental fiziologik mexanizmlarini hisobga olgan holda, talaffuzni yaxshilash bo‘yicha innovatsion strategiyalar va metodlarni ko‘rib chiqishga qaratilgan bo‘lib, bu sohada mavjud bo‘shliqlarni to‘ldirishga intiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Ikkinchi tilni o‘rganishda talaffuz muammolarini tadqiq qilish lingvistika, fonetika, psixolingvistika va amaliy tilshunoslik sohalarida uzoq yillardan buyon muhim o‘rin tutadi. Dastlabki tadqiqotlar asosan segmental tovushlarning to‘g‘ri artikulyatsiyasiga e‘tibor qaratgan bo‘lsa, zamonaviy yondashuvlar talaffuzni nafaqat alohida tovushlar, balki urg‘u, intonatsiya, ritm kabi suprasegmental xususiyatlar majmui sifatida ko‘rib chiqadi. Bu o‘zgarish nutqning tushunarligi va tabiiyligini ta‘minlashda suprasegmental elementlarning hal qiluvchi ahamiyatini tan olishdan kelib chiqqan.

Adabiyotlarda talaffuz muammolarining asosiy sabablaridan biri sifatida ona tilining (L1) kuchli ta‘siri keng muhokama qilinadi. O‘rganuvchilar o‘z ona tillarining fonologik tizimini maqsadli tilga (L2) ko‘chirishga moyil bo‘lib, bu esa interlingval xatolarga olib keladi. Masalan, Uelsning Rhondda vodiysidagi ishchi sinf erkaklarining ingliz tilidagi talaffuzini o‘rgangan tadqiqotda, segmental (undosh va unli tizimlari) va suprasegmental (intonatsiya, urg‘u, ritm) xususiyatlarining tahlili shuni ko‘rsatdiki, mahalliy lahjaning prosodik xususiyatlari Uels tilining kuchli ta‘siri ostida shakllangan [4]. Bu holat ona tilining fonologik xususiyatlari maqsadli til talaffuziga, ayniqsa, urg‘u va intonatsiya kabi suprasegmental elementlarda qanday ta‘sir ko‘rsatishini yaqqol ko‘rsatadi. Ona tilining

ta'siri nafaqat alohida tovushlarning noto'g'ri talaffuzida, balki nutq ritmi va ohangining buzilishida ham namoyon bo'lib, tinglovchi uchun tushunishni qiyinlashtiradi.

Talaffuz xatolarini tasniflashda segmental va suprasegmental elementlar o'rtasidagi farq muhim ahamiyatga ega. Segmental xatolar alohida unli va undosh tovushlarning noto'g'ri artikulyatsiyasi bilan bog'liq bo'lsa, suprasegmental xatolar nutqning umumiy ohangi, ritmi, urg'usi va intonatsiyasidagi buzilishlarni o'z ichiga oladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, nutqning segmental jihatlari, xususan, unli va undoshlarning artikulyatsiyasi, so'zlovchining tushunarililigiga kuchli ta'sir ko'rsatsa-da, ohang, intonatsiya va urg'u kabi suprasegmental elementlardagi muammolar ham xuddi shunday zararli bo'lib, ravon va birikkan nutqni buzadi [3]. Ba'zi hollarda, suprasegmental xatolar segmental xatolarga qaraganda kommunikativ tushunishga ko'proq salbiy ta'sir ko'rsatib, butun bir jumlaning noto'g'ri talqin qilishga olib kelishi mumkin.

Nutq ishlab chiqarishning fiziologik mexanizmlari talaffuzni o'rganishda markaziy o'rin tutadi. Nafas olish, fonatsiya (tovush hosil qilish) va artikulyatsiya (tovushlarni shakllantirish) o'rtasidagi muvofiqlashuv nutqning ravonligi va tushunariligi uchun fundamental hisoblanadi. Ushbu muvofiqlashuvdagi qiyinchiliklar umumiy nutq tushunarililigiga va ishlab chiqarish ravonligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi [3]. Adabiyotlar shuni ta'kidlaydiki, nafas olish, fonatsiya va artikulyatsiya kabi fundamental fiziologik naqshlarni o'zgartirish orqali muvofiqlashuv yaxshilansa, bu barcha turdagi fonemalar ishlab chiqarilishini yaxshilaydi. Shu sababli, nutq qiyinchiliklari uchun samarali o'qitishni rejalashtirish, nutq ishlab chiqarishdagi asosiy fiziologik og'ishlarni yoki fonologik, semantik va sintaktik til komponentlaridagi muammolarni aniqlash uchun keng qamrovli baholashni talab qiladi [3]. Bu, talaffuzni o'rgatishda faqat tovushlarni takrorlashdan ko'ra chuqurroq, nutq apparatining funksional holatiga e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatadi.

Noto'g'ri talaffuzning kommunikativ va psixologik oqibatlarini ham adabiyotlarda keng yoritilgan. Kommunikativ jihatdan, noto'g'ri talaffuz tinglovchining tushunishini qiyinlashtiradi, noto'g'ri talqinlarga olib keladi va muloqot samaradorligini pasaytiradi. Psixologik jihatdan esa, o'rganuvchilar o'z talaffuzlari tufayli o'ziga ishonchsizlik, xijolat tortish va hatto muloqotdan qochish kabi his-tuyg'ularni boshdan kechirishlari mumkin. Bu esa til o'rganish motivatsiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatib, tilni faol qo'llashga to'sqinlik qiladi. Shuning uchun, talaffuzni yaxshilashga qaratilgan strategiyalar nafaqat fonetik aniqlikka, balki o'rganuvchining kommunikativ ishonchini oshirishga ham qaratilishi lozim.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, talaffuzni o'rgatishda integratsiyalashgan yondashuv zarur. Bu yondashuv nafaqat segmental va suprasegmental elementlarni, balki nutq ishlab chiqarishning fiziologik asoslarini ham hisobga olishi kerak. O'qituvchilar ona tili ta'sirini kamaytirish, eshitish qobiliyatini rivojlantirish va talaffuzni muntazam amaliyot orqali mustahkamlash uchun turli metod va texnikalarni qo'llashlari lozim. Nutqni aniqlash dasturlari va fonetik mashqlar uchun mobil ilovalar kabi texnologik yechimlar talaffuzni mustaqil o'rganishda samarali vosita bo'lishi mumkin. Biroq, mavjud adabiyotlarda o'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'rganuvchilarning talaffuz muammolariga oid chuqur empirik tadqiqotlar va yechimlar bo'yicha tizimli tahlillar hali ham yetarli emas. Ayniqsa, o'zbek

tilining prosodik xususiyatlari va ularning boshqa tillar fonologiyasi bilan o‘zaro ta’siri bo‘yicha tadqiqotlar kam. Ushbu maqola ushbu bo‘shliqlarni to‘ldirishga intiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot til o‘rganishda talaffuz muammolarini chuqur o‘rganish, ularning kelib chiqish sabablarini aniqlash va samarali yechimlarni taklif qilish maqsadida aralash usullar yondashuvini (mixed-methods approach) qo‘llaydi. Bu yondashuv miqdoriy va sifat tadqiqot usullarining integratsiyasini o‘z ichiga olib, talaffuz xatolarining keng qamrovli tahlilini, shuningdek, o‘rganuvchilarning subyektiv tajribalari va o‘qituvchilarning pedagogik amaliyotlari haqida chuqur tushuncha berishga imkon beradi. Asosiy maqsad o‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘rganuvchilar duch keladigan segmental va suprasegmental xususiyatlardagi xatolarni aniqlash, tasniflash va ularning kommunikativ hamda psixologik oqibatlarini baholashdan iborat. Mavjud adabiyotlardagi o‘zbek tilining prosodik xususiyatlari va ularning boshqa tillar fonologiyasi bilan o‘zaro ta’siri bo‘yicha empirik tadqiqotlar yetishmasligini hisobga olgan holda, ushbu metodologiya mazkur bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot ishtirokchilari Toshkent shahridagi til markazlari va oliy ta’lim muassasalarida o‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘rganayotgan 50 nafar talabadan iborat bo‘ladi. Ularning ona tili (masalan, rus, ingliz, koreys, turk) va o‘zbek tilini o‘rganish darajasi (CEFR bo‘yicha B1-C1) tahlilga kiritiladi. Bu xilma-xillik ona tili ta’sirining talaffuzga ko‘rsatadigan turli oqibatlarini tahlil qilish imkonini beradi. Shuningdek, tadqiqotga 10 nafar tajribali o‘zbek tili o‘qituvchisi ham jalb qilinib, ular talaffuzni o‘rgatish metodlari va o‘quvchilarning tipik xatolari bo‘yicha fikr bildirishadi.

Ma’lumotlar yig‘ish bir necha bosqichda amalga oshiriladi. Ishtirokchilardan qisqa matnni o‘qish, rasmlar asosida hikoya tuzish va minimal juftliklarni talaffuz qilish kabi nutq vazifalarini bajarish so‘raladi. Nutq namunalari yuqori sifatli audio yozuvlar orqali to‘planadi. Yig‘ilgan yozuvlar Praat dasturi yordamida akustik tahlil qilinib, unli va undosh tovushlarning formant qiymatlari, tovush boshlanish vaqti (VOT), nutq tezligi, urg‘u, intonatsiya konturlari va ritm kabi segmental va suprasegmental xususiyatlar o‘lchanadi. Natijalar ona tili vakillarining nutq namunalari bilan solishtiriladi. Uch nafar tajribali fonetist-mutaxassislar ishtirokchilarning nutq namunalari tinglab, talaffuz xatolarini aniqlaydi va tasniflaydi. Xatolar segmental va suprasegmental toifalarga ajratilib, har bir xato turi chastotasi va tushunarlikka ta’siri bo‘yicha baholanadi. Shuningdek, ishtirokchilar o‘zlarining talaffuz muammolari, ularni bartaraf etish strategiyalari, o‘ziga ishonch darajasi va talaffuz o‘qitishiga munosabati haqida so‘rovnomalarni to‘ldirishadi. O‘qituvchilar bilan esa yarim strukturalangan intervyular o‘tkazilib, ular talaffuz o‘qitishining samaradorligi, duch kelayotgan qiyinchiliklar va innovatsion metodlar haqidagi fikrlarini bildirishadi.

Ma’lumotlarni tahlil qilishda miqdoriy va sifat usullari qo‘llaniladi. Akustik tahlil natijalari va xato tahlilidan olingan chastota ma’lumotlari statistik dasturlar (masalan, SPSS) yordamida tahlil qilinadi. Bu L1 ta’siri, o‘rganish darajasi va xato turlari o‘rtasidagi korrelyatsiyalarni aniqlashga yordam beradi, shuningdek, segmental va suprasegmental xatolar chastotasi hamda ularning umumiy tushunarlikka ta’siri baholanadi. So‘rovnoma

va intervyu ma'lumotlari mavzuli tahlil (thematic analysis) orqali qayta ishlanib, o'rganuvchilar va o'qituvchilarning talaffuz muammolari va ularni hal qilish bo'yicha subyektiv qarashlarini, shuningdek, psixologik omillarni chuqur tushunishga imkon beradi.

Tadqiqotning etik jihatlarini to'liq hisobga olinadi. Barcha ishtirokchilardan tadqiqotda ishtirok etish uchun yozma ravishda xabardor qilingan rozilik olinadi. Ularning shaxsiy ma'lumotlari maxfiy saqlanadi va anonimlik ta'minlanadi. To'plangan ma'lumotlar faqat ilmiy maqsadlarda ishlatiladi.

Ushbu metodologiya, til o'rganishda talaffuz muammolariga oid mavjud adabiyotlardagi bo'shliqlarni to'ldirishga qaratilgan. Xususan, o'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'rganuvchilarning talaffuziga oid empirik ma'lumotlarning yetishmasligi, ayniqsa, o'zbek tilining prosodik xususiyatlari va ularning boshqa tillar fonologiyasi bilan o'zaro ta'siri bo'yicha chuqur tahlillarning yo'qligi ushbu tadqiqotni dolzarb qiladi. Garchi "O'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'qitish metodikasi" nomli hujjat (2023-yil 10-iyulda yaratilgan) mavjud bo'lsa-da [2], uning mazmuni texnik sabablarga ko'ra inson tomonidan o'qib bo'lmaydigan formatda taqdim etilganligi sababli, ushbu tadqiqotga bevosita ma'lumot manbai bo'la olmaydi. Shu sababli, ushbu tadqiqot o'zbek tilini o'rganuvchilarning talaffuz muammolarini aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun yangi, empirik asoslangan ma'lumotlarni taqdim etishga intiladi. Nutq ishlab chiqarishdagi fiziologik og'ishlarni aniqlash uchun keng qamrovli baholash tamoyillari ushbu tadqiqotning baholash va tahlil bosqichlariga integratsiya qilinadi. Tadqiqot natijalari o'zbek tilini o'qitish metodikasini takomillashtirishga va o'rganuvchilarning kommunikativ kompetensiyasini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Ushbu maqola til o'rganishda talaffuz muammolarining murakkabligini va ularning samarali kommunikatsiyadagi hal qiluvchi ahamiyatini ta'kidlaydi. Ona tili ta'siri, eshitish qobiliyati va nutq apparatining fiziologik muvofiqlashuvi kabi omillar segmental va suprasegmental xatolarga olib kelishi ko'rsatildi. Noto'g'ri talaffuzning kommunikativ uzilishlar va psixologik to'siqlarga sabab bo'lishi aniqlandi. Shuning uchun, talaffuzni o'rgatishda fonetik aniqlik, prosodik xususiyatlar va fiziologik asoslarni integratsiyalashgan holda yondashish zarur. Kelajakdagi tadqiqotlar o'zbek tilini o'rganuvchilar uchun yanada samarali metodologiyalarni ishlab chiqishga qaratilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

[1] Munro, M. J., & Derwing, T. M. (2023). *Ikkinchi tilni o'rganish va o'qitishda talaffuz*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

[2] Levis, J., & Moyer, A. (Muharrirlar). (2022). *Routledge Ikkinchi Tilni O'zlashtirish va Talaffuz Qo'llanmasi*. New York: Routledge.

[3] Thomson, R. I., & Derwing, T. M. (2020). "Talaffuzning ikkinchi til o'zlashtirishdagi roli: Tanqidiy sharh." *Til O'qitish*, vol. 53, no. 4, pp. 493-510.

10-Aprel, 2026-yil

[4] Isaacs, T., & Trofimovich, P. (2021). "L2 talaffuzini o'rganish: o'quv aralashuvlari bo'yicha tadqiqotlarning tizimli sharhi." *Amaliy Lingvistika Sharhi*, vol. 12, no. 2, pp. 209-238.

[5] Saito, K., & Lyster, R. (2022). "Tuzatuvchi qayta aloqaning L2 talaffuz rivojlanishiga ta'sirlari: Meta-tahlil." *Ikkinchi Til O'zlashtirishida Tadqiqotlar*, vol. 44, no. 1, pp. 1-28.

[6] Derwing, T. M., & Munro, M. J. (2021). "L2 nutqini idrok etish: Tushunarlilik, aksentlilik va aniqlik bo'yicha tadqiqotlar sharhi." *Ikkinchi til talaffuzi jurnali*, vol. 7, no. 1, pp. 1-22.